

УДК 373.2.011.3-051:005.963](477)"364"
 DOI <https://doi.org/10.37915/pa.vi58.615>

Швед Г. В.,
 orcid.org/0000-0002-7931-885X

ПРОФЕСІЙНИЙ РОЗВИТОК ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ ЗАКЛАДІВ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ

Статтю присвячено висвітленню актуальних напрямків професійного розвитку педагогічних працівників закладів дошкільної освіти України в умовах війни. Схарактеризовано зміни у формах і методах здійснення професійної діяльності педагогів дошкільної галузі, що відбулися внаслідок воєнних дій на території України. Серед таких змін авторкою виділено: зміни, пов'язані з організацією навчання (зупинка / переривання освітнього процесу, уведення змішаної/дистанційної форми навчання залежно від безпекової ситуації регіону, адаптація освітніх програм, форм і методів роботи для здійснення дистанційної освіти); зміни, пов'язані з безпекою під час освітньої взаємодії (створення безпечного простору у вигляді захисних споруд/найпростіших укриттів, навчання основних правил безпеки та алгоритму дій під час надзвичайних ситуацій, організація діяльності вихованців під час перебування в укриттях); зміни, пов'язані з психоемоційним станом учасників освітнього процесу (здійснення навчання й виховання в умовах війни, емоційне вигорання педагогічних кадрів, ознаки стресу в дітей та їх батьків/опікунів, надання психосоціальної підтримки, проблема відновлення психологічного комфорту серед дітей) тощо.

Визначено орієнтовну тематику програм підвищення кваліфікації з огляду на проблеми, що постали перед національною освітою для набуття актуальних знань, необхідних для здійснення професійної діяльності. Матеріал статті сприятиме побудові індивідуальної траєкторії професійного розвитку для педагогічних працівників дошкільної галузі України з огляду на перешкоди, що постали перед освітою Україною сьогодні (адаптація освітніх і виховних методик до дистанційного/змішаного навчання, оволодіння новими технологіями й методами роботи в дистанційному форматі, поглиблення знань та вдосконалення здійснення психосоціальної підтримки, ефективних технік самопомоги й підтримки фізичного, соціального й психічного здоров'я та благополуччя вихованців).

Ключові слова: післядипломна освіта, професійний розвиток, педагоги закладів дошкільної освіти.

Постановлення проблеми. Зростання значення післядипломної освіти сьогодні підсилюється впливом широкомасштабної війни, потребою підготовки фахівців до роботи в умовах надзвичайної ситуації, професійної адаптації та подальшого подолання наслідків війни в усіх сферах розвитку України, зокрема в галузі освіти. Загальновідомо, що надання якісних освітніх послуг залежить від усвідомлення й узагальнення результатів власної професійної діяльності педагогами. Проте в умовах війни враховуємо появу нових векторів для здійснення професійного розвитку педагогів з урахуванням змін у формах і методах освітньої взаємодії, зокрема в галузі дошкільної освіти. Тож актуальність професійного розвитку педагогічних працівників дошкільної галузі України зумовлена потребою здійснення якісної підготовки, що стане запорукою подальшого успіху в навчанні, адаптації та інтеграції вихованців у суспільстві та забезпечення їх готовності до майбутніх життєвих викликів.

Аналіз досліджень. Дослідження проблем професійного розвитку педагогічних працівників закладів дошкільної освіти відображено в напрацюваннях Г. Беленької, Я. Квасецької, О. Самсонової, Т. Слободянюк, В. Ходунової та ін. Однак питання професійного розвитку в умовах війни досліджені не повною мірою.

*© Швед Г. В.

Мета статті – визначити актуальні напрямки професійного розвитку педагогічних працівників закладів дошкільної освіти України в умовах війни.

Виклад основного матеріалу. Питання вдосконалення професійної компетентності та побудови індивідуальної траєкторії професійного розвитку педагогів дошкільної галузі безпосередньо залежить від суспільних запитів й орієнтирів державної освітньої політики, які покладено в основу нормативно-правових документів, зокрема законів України «Про освіту» (2017), «Про дошкільну освіту» (2024), Базового компоненту дошкільної освіти (2021) та галузевих професійних стандартів («Вихователь закладу дошкільної освіти» (2021), «Керівник закладу дошкільної освіти» (2021)).

Професійний розвиток педагогів є важливою умовою для вдосконалення дошкільної освіти, оскільки кваліфіковані фахівці відіграють ключову роль у наданні якісних освітніх послуг. Серед основних показників, визначених Європейською рамкою якості дошкільної освіти та догляду за дітьми [3], є наявність кваліфікованих і вмотивованих педагогів, які сприяють усебічному розвитку дитини. В умовах оновлення освітніх стандартів, нових вимог до компетентностей, зміни форм і методів навчання важливо, щоб педагоги мали можливість безперервно підвищувати свою кваліфікацію. Професійний розвиток не лише допомагає педагогу оновлювати свої знання, але й сприяє особистісному зростанню, підвищенню мотивації до роботи в умовах постійних змін та викликів.

З огляду на Національну рамку кваліфікацій, що ґрунтується на європейських і національному стандарті, принципах забезпечення якості освіти, та враховуючи вимоги ринку праці до необхідних умінь працівників, було розроблено професійні стандарти з переліком компетентностей для фахівців дошкільної галузі. Професійні стандарти визначають критерії допуску до роботи, рівень професійної підготовки та відповідність працівників дошкільної освіти кваліфікаційним вимогам [6; 7]. Для визначення основних напрямків професійного розвитку стандарт постає як засіб об'єктивного оцінювання власної діяльності, мотивації до самовдосконалення відповідно сучасних підходів до навчання і виховання дітей дошкільного віку, зазначених у Базовому компоненті дошкільної освіти.

Остання редакція Базового компонента дошкільної освіти, визначаючи вимоги щодо обов'язкових результатів навчання й виховання дітей дошкільного віку, не тільки регулює діяльність працівників дошкільної галузі, але й сприяє розробленню й оновленню освітніх програм для закладів дошкільної освіти, окреслює вимоги щодо підготовки майбутніх педагогів дошкільця, впливає на оновлення програм курсів підвищення кваліфікації педагогічних працівників закладів дошкільної освіти з огляду на актуальні проблеми й новації.

Розглядаючи сучасний стан дошкільної освіти України, слід звернути увагу на актуальність здійснення методичної, психологічної та інформаційної підтримки всіх учасників освітнього процесу в умовах воєнного стану, а також спроможності відновлення й ефективної організації освітнього процесу в закладах дошкільної освіти в повоєнний період. Виконання посадових обов'язків педагогів дошкільної галузі в умовах війни зазнало кардинальних змін. Серед них виділяємо зміни, пов'язані з організацією навчання (зупинка / переривання освітнього процесу, введення змішаної/дистанційної форми навчання в залежності від безпекової ситуації регіону, адаптація освітніх програм, форм і методів роботи для здійснення дистанційної освіти); зміни, пов'язані з безпекою під час освітньої взаємодії (створення безпечного простору у вигляді захисних споруд/найпростіших укриттів, навчання основних правил безпеки та алгоритму дій під час надзвичайних ситуацій, організація діяльності вихованців під час перебування в укриттях); зміни, пов'язані з психоемоційним станом учасників освітнього процесу (здійснення навчання й виховання в умовах війни, емоційне вигорання педагогічних кадрів, ознаки стресу у дітей та їх батьків/опікунів, надання психосоціальної підтримки, проблема відновлення психологічного комфорту серед дітей) тощо.

Безсумнівно, спосіб організації освітнього процесу в дошкільній сфері впливає на якість освітніх послуг. Так, дані моніторингового дослідження, надані Міністерством освіти і науки України щодо організації роботи закладів дошкільної освіти станом на 1 червня 2024 року, свідчать про очний, дистанційний і змішаний формати організації діяльності, які працюють за очним (8665 закладів), дистанційним (1933 закладів) і змішаним (1320 закладів) форматами [8]. Незважаючи на те, що більшість закладів працюють в очному форматі, очевидним залишається факт потреби надання методичної підтримки педагогам дошкільної галузі, які працюють в дистанційному та змішаному форматах. Ураховуючи адаптацію національної системи освіти до змін, пов'язаних із впливом війни, пошук й реалізацію засобів організації якісного навчання відбувається й на рівні післядипломної педагогічної освіти. Так, одним з актуальних напрямків професійного розвитку вважаємо вдосконалення інформаційно-цифрової компетентності, що надає можливість організувати та здійснювати освіту навіть в умовах надзвичайної ситуації. Інформаційно-цифрова компетентність включає здатність педагогів дошкільної галузі ефективно використовувати інформаційні технології, онлайн-ресурси та інші цифрові інструменти як для здійснення освітнього процесу, так і для організації власного навчання [10, с. 184].

Отже, програми підвищення кваліфікації мають включати теми, які розкривають теоретичні й практичні аспекти цифрової грамотності, основи медіаграмотності, використання інформаційно-комунікаційних технологій під час здійснення дистанційного навчання, санітарно-гігієнічні вимоги використання цифрових ресурсів, особливості здійснення комунікації та співпраці з вихованцями та їх батьками; здійснення власного навчання й професійного розвитку; забезпечення інформаційної безпеки.

З огляду на ризик обстрілів та інших загроз, пов'язаних із воєнними діями, створення безпечних умов у закладі дошкільної освіти є пріоритетним напрямком державної політики, органів місцевого самоврядування та адміністрації закладів освіти. Так, результати дослідження ДНУ «Інститут освітньої аналітики» щодо потреб учасників освітнього процесу закладів дошкільної освіти в умовах воєнного стану свідчать про потребу облаштування та наповнення освітнього середовища (57,6 %) та облаштування укриття (42,8 %) [1]. Відтак важливими питаннями у здійсненні професійного розвитку є законодавча база щодо організації безпеки, вимоги до захисних споруд у закладах дошкільної освіти, планування евакуації та забезпечення готовності персоналу до дій у разі небезпеки, організація інформаційної роботи з батьками, моніторинг та контроль якості заходів безпеки. Питання щодо організації безпечних споруд передбачає потребу підготовки педагогів до організації діяльності з дітьми дошкільного віку в умовах укриття, зокрема планування простору укриття, забезпечення емоційного комфорту вихованців в укритті, організація діяльності дітей в умовах укриття, орієнтовне дидактичне забезпечення укриття тощо.

З огляду на втрату відчуття безпеки, перебування учасників освітнього процесу у стані стресу та дистресу, належною складовою професійного розвитку є психолого-педагогічна підтримка, перша психологічна допомога й відновлення ментального здоров'я. Так само результати дослідження стану організації освітньої діяльності в закладах дошкільної освіти в умовах війни вказують на потребу додаткового навчання з питань психологічної підтримки вихованців (55,8 %) та підвищення власної стійкості й технік самовідновлення (39,9 %) [1]. Це свідчить про потребу введення у програми курсів підвищення кваліфікації таких тем, як ментальне здоров'я дітей дошкільного віку в умовах воєнного стану; психосоціальна підтримка дітей дошкільного віку в умовах війни; підтримка дошкільнят та їх батьків на окупованих територіях; практичні навички подолання стресу і тривожності в дітей дошкільного віку; надання першої психологічної допомоги; формування навичок організації безпечного освітнього середовища та діяльності в укритті; підтримка благополуччя педагогів; теоретичні й практичні

аспекти подолання емоційного вигорання педагогів дошкільної галузі під час війни тощо [10, с. 188].

Так, з огляду на потребу підготовки педагогів дошкільної галузі до роботи в умовах війни, ініціативою Міністерства освіти і науки України стала реалізація відповідних програм професійного розвитку, зокрема й у регіональних закладах післядипломної педагогічної освіти. Серед них виділяємо програму підвищення кваліфікації педагогів закладів дошкільної освіти «Благополуччя дітей та педагогів: дієві інструменти і практики психосоціальної підтримки» (The LEGO Foundation & МНПSS Collaborative) [5]; програму підвищення кваліфікації педагогів закладів дошкільної освіти з соціально-емоційного розвитку і навчання дітей дошкільного віку «Peppy Pals» («Веселі Друзі»)» (The LEGO Foundation & Collaborative Association for Social and Emotional Learning) [4], фасилітовані онлайн-курси «Демократичний садочок: комфортне психосоціальне середовище для всіх і кожного», «Демократичний садочок: психосоціальна підтримка» (програма підтримки освітніх реформ в Україні «Демократична школа») [2], національну ініціативу «Стаємо сильнішими разом!» (використання ресурсів ОДГ/ОПІ для сприяння інтеграції дітей, які опинилися в умовах війни) в рамках швейцарсько-українського проекту DECIDE – «Децентралізація для розвитку демократичної освіти» [9] та інші.

Висновки. Тож професійний розвиток педагогів України в умовах війни сприяє не лише покращенню якості освіти, але й допомагає і педагогам, і дітям долати проблеми, зумовлені кризами, що охоплює адаптацію освітніх і виховних методик до дистанційного / змішаного навчання, оволодіння новими технологіями й методами роботи в дистанційному форматі, розвитку соціально-емоційних навичок, технік самодопомоги й підтримки фізичного, соціального й психічного здоров'я та благополуччя вихованців.

Порушена у статті проблема надзвичайно важлива та багатогранна й потребує подальшого наукового пошуку.

Список використаних джерел:

1. Дослідження щодо стану організації освітньої діяльності в закладах дошкільної освіти в умовах воєнного стану. URL: https://iea.gov.ua/wp-content/uploads/2023/11/doshkilna_osvita_report_2023.pdf
2. Змішане навчання в рамках Програми підтримки освітніх реформ в Україні «Демократична школа». URL: <https://www.schools-for-democracy.org/onlain-navchannia/zmishane-navchannia-v-ramkakh-prohramy>
3. Ключові показники якості дошкільної освіти. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/doshkilna/2021/01/25/Klyuchovi%20pokaznyky%20yakosti%20doshkilnoyi%20osvity.pdf>
4. Програма соціально-емоційного розвитку «Веселі друзі». URL: <https://mon.gov.ua/osvita-2/doshkilna-osvita-2/diyalnist-the-lego-foundation-u-doshkilli-ukraini/programa-sotsialno-emotsiynogo-rozvitku-veseli-druzi>
5. Про деякі питання впровадження освітніх компонентів (навчальних дисциплін, спецкурсів, модулів) з психосоціальної підтримки дітей та педагогів в умовах кризових ситуацій, упровадження ігрових і діяльнісних методів навчання та розвитку: наказ Міністерства освіти і науки України № 1005 від 10 листопада 2022 р. URL: <https://mon.gov.ua/npa/pro-deyaki-pitannya-vprovadzheniya-osvitnih-komponentiv-navchalnih-disciplin-speckursiv-moduliv-z-psihosocialnoyi-pidtrimki-ditej-ta-pedagogiv-v-umovah-krizovih-situacij-uprovadzheniya-igrovi>
6. Про затвердження професійного стандарту «Вихователь закладу дошкільної освіти»: наказ Міністерства економіки України № 755-21 від 19 жовтня 2021 р. URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-profesijnogo-standartu-vihovatel-zakladu-doshkilnoyi-osviti>
7. Про затвердження професійного стандарту «Керівник (директор) закладу дошкільної освіти»: наказ Міністерства економіки України № 620-21 від 28 вересня 2021 р. URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-profesijnogo-standartu-kerivnik-direktor-zakladu-doshkilnoyi-osviti>

8. Рекомендації щодо організації освітнього процесу в закладах дошкільної освіти у навчальному 2024/2025 році. URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/news/2024/08/28/rekomendatsiyi-shchodo-orhanizatsiyi-osvitnoho-protsesu-doshkilna-osvita-2024.pdf>
9. «Стаємо сильнішими разом!»: презентація ініціативи, що покликана допомогти дітям, які постраждали від війни. URL: <https://mon.gov.ua/events/staemo-silnishimi-razom-prezentatsiya-initsiativi-shcho-poklikana-dopomogti-dityam-yaki-postrazhdali-vid-viyni>
10. Швед Г. В. Розвиток післядипломної освіти педагогічних працівників закладів дошкільної освіти України (50-ті – початок 90-х років ХХ століття): дис. ... д-ра філософії: 011 / Комунальний вищий навчальний заклад «Херсонська академія неперервної освіти» Херсонської обласної ради. Херсон, 2023. 278 с.

References:

1. Doslidzhennia shchodo stanu orhanizatsii osvitnoi diialnosti v zakladakh doshkilnoi osvity v umovakh voiennoho stanu [Research on the state of the organization of educational activities in preschool education institutions in the conditions of martial law]. Retrieved from <https://iea.gov.ua/wp-content/uploads/2023/11/doshkilna-osvita-report-2023.pdf> [in Ukrainian].
2. Zmish ane navchannia v ramkakh Prohramy pidtrymky osvitnikh reform v Ukraini «Demokratychna shkola» [Blended learning within the framework of the Program to Support Educational Reforms in Ukraine "Democratic School"]. Retrieved from <https://www.schools-for-democracy.org/onlain-navchannia/zmishane-navchannia-v-ramkakh-prohramy> [in Ukrainian].
3. Kliuchovi pokaznyky yakosti doshkilnoi osvity [Key indicators of the quality of preschool education]. (2018). Retrieved from <https://mon.gov.ua/storage/app/media/doshkilna/2021/01/25/Klyuchovi%20pokaznyky%20yakosti%20doshkilnoyi%20osvity.pdf> [in Ukrainian].
4. Prohrama sotsialno-emotsiinoho rozvytku «Veseli druzi» [Social and emotional development program "Funny Friends"]. Retrieved from <https://mon.gov.ua/osvita-2/doshkilna-osvita-2/diyalnist-the-lego-foundation-u-doshkilli-ukraini/programa-sotsialno-emotsiynogo-rozvytku-veseli-druzi> [in Ukrainian].
5. Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine, On some issues of implementing educational components (subjects, special courses and modules) on psychosocial support of children and teachers in crisis situations, implementing game and activity methods of learning and development dated November 10, 2022 No. 1005. Retrieved from <https://mon.gov.ua/npa/pro-deyaki-pitannya-vprovadzheniya-osvitnih-komponentiv-navchalnih-disciplin-spekursiv-moduliv-z-psihosocialnoyi-pidtrimki-ditej-ta-pedagogiv-v-umovah-krizovih-situacij-uprovadzheniya-igrovi> [in Ukrainian].
6. Order of the Ministry of Economy of Ukraine, On approval of the professional standard "Preschool Education Teacher" dated October 19, 2021, No. 755-21. Retrieved from <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-profesijnogo-standartu-vihovatel-zakladu-doshkilnoyi-osviti> [in Ukrainian].
7. Order of the Ministry of Economy of Ukraine, On approval of the professional standard "Head (Director) of Preschool Education Institution" dated September 28, 2021, No. 620-21. Retrieved from <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-profesijnogo-standartu-kerivnik-direktor-zakladu-doshkilnoyi-osviti> [in Ukrainian].
8. Rekomendatsii shchodo orhanizatsii osvitnoho protsesu v zakladakh doshkilnoi osvity u navchalnomu 2024/2025 rotsi [Recommendations for the organization of the educational process in preschool education institutions in the 2024/2025 academic year]. Retrieved from <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/news/2024/08/28/rekomendatsiyi-shchodo-orhanizatsiyi-osvitnoho-protsesu-doshkilna-osvita-2024.pdf> [in Ukrainian].
9. «Staiemo synishymy razom!»: prezentatsiia initsiatyvy, shcho poklykana dopomohty ditiam, yaki postrazhdaly vid viiny ["We are stronger together!": the presentation of an initiative designed to help children affected by war]. Retrieved from <https://mon.gov.ua/events/staemo-silnishimi-razom-prezentatsiya-initsiativi-shcho-poklikana-dopomogti-dityam-yaki-postrazhdali-vid-viyni> [in Ukrainian].
10. Shved, H. V. (2023). *Rozvytok pisladyplomnoi osvity pedahohichnykh pratsivnykiv zakladiv doshkilnoi osvity Ukrainy (50-ti – pochatok 90-kh rokiv XX stolittia)* [The development of postgraduate education of pedagogical staff of preschool education institutions of Ukraine (50s – early 90s of the 20th century)]. (PhD Thesis). Municipal Higher Educational Institution "Kherson Academy of Continuing Education" of Kherson Regional Council. Kherson [in Ukrainian].

Shved H. V.,

orcid.org/0000-0002-7931-885X

**PROFESSIONAL DEVELOPMENT OF TEACHING STAFF OF PRESCHOOL
EDUCATION INSTITUTIONS OF UKRAINE IN WAR CONDITIONS**

The article is devoted to highlighting current areas of professional development of pedagogical staff of preschool education institutions of Ukraine in wartime conditions. The changes in the forms and methods of professional activity of preschool teachers that occurred as a result of military operations on the territory of Ukraine have been described in the article.

Among such changes, the author has highlighted: changes related to the organization of education (suspension/interruption of the educational process, implementation of blended/distance learning depending on the security situation in the region, adaptation of educational programs, forms and methods of work for distance education); changes related to safety during educational interaction (creation of a safe space in the form of protective structures/simple shelters, teaching basic safety rules and an algorithm of actions during emergencies, organization of students' activities in shelters); changes related to the psycho-emotional state of participants of the educational process (implementation of education and upbringing in war conditions, emotional burnout of teaching staff, signs of stress in children and their parents/guardians, provision of psychosocial support, the problem of restoring psychological comfort among children), etc.

The indicative topics of advanced training programs have been determined in view of the challenges facing national education in acquiring relevant knowledge necessary for professional activity. The material of the article will contribute to the construction of an individual trajectory of professional development for pedagogical staff in the preschool sector of Ukraine, taking into account the obstacles that have arisen in education in Ukraine today (adaptation of educational and educational methods to distance/blended learning, mastering new technologies and methods of work in a distance format, deepening knowledge and improving the implementation of psychosocial support, effective self-help techniques and supporting the physical, social and mental health and well-being of students).

Key words: postgraduate education, professional development, preschool teachers.

Дата надходження статті: 27.11.2024 р.

Рецензент: доктор педагогічних наук, професор Примакова В. В.